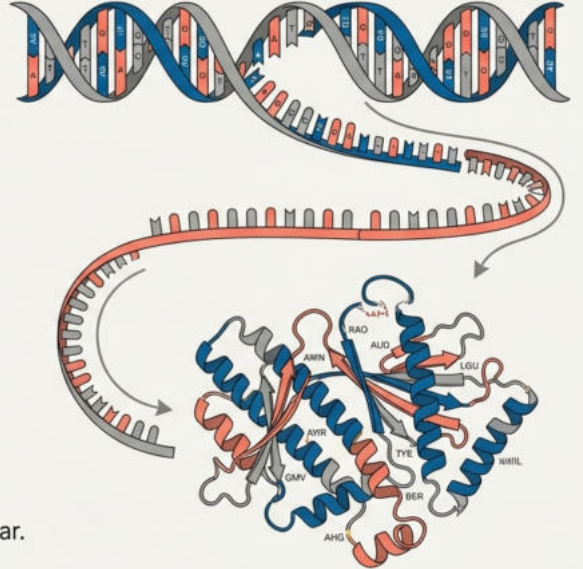

Genetik Şifre ve Protein Sentezi

- Santral Dogma
- Transkripsiyon
- Translasyon

Ders İçeriği:

Genetik bilginin akışı ve ifade edilmesi.
DNA'dan proteine giden süreçte moleküler mekanizmalar.
TYT/AYT müfredatına uygun kapsamlı konu anlatımı.

Genetik Şifrenin Mantığı: Neden Üçlü Kod?

1'li Şifreleme: $4^1 = 4$ Amino Asit.
(Yetersiz - Doğada 20 çeşit var)

2'li Şifreleme: $4^2 = 16$ Amino Asit.
(Yetersiz)

3'lü Şifreleme (Triplet): $4^3 = 64$ Şifre.

Sonuç: 64 kombinasyon, 20 çeşit amino asidi şifrelemek için fazlasıyla yeterlidir.

⚠ DİKKAT:

Genetik şifre **en az 3** nükleotitten oluşmak zorundadır. Bu matematiksel zorunluluk, canlılığın temel prensibidir.

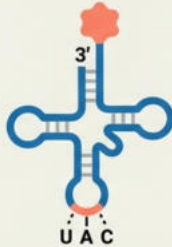
Temel Kavramlar: Genetik Kod, Kodon ve Antikodon

Genetik Kod: DNA molekülü üzerindeki anlamlı üçlü nükleotit dizileridir. (Örn: TAS)

Kodon: DNA'daki şifreye uygun olarak sentezlenen mRNA üzerindeki üçlü dizilerdir. (Örn: AUG)

Antikodon: tRNA üzerinde bulunan ve mRNA'daki kodona karşılık gelen üçlü dizilerdir. (Örn: UAC)

⚠ DİKKAT:

Kodon ve **antikodon** arasındaki hidrojen bağı eşleşmesi (A=U, G=C), protein sentezinin doğruluğunu sağlar.

Genetik Şifrenin Evrensel Özellikleri

Evrensellik

Genetik şifre (istisnalar hariç) tüm canlılarda ortaktır. (Örn: UCU kodonu bakteride de insanda da 'Serin' amino asidini şifreler).

Dejenere (Yozlaşmış) Özellik

Bir amino asit birden fazla kodon tarafından şifrelenebilir. (61 kodon, 20 amino asit için vardır).

Özgüllük

Her kodon sadece tek bir amino asidi şifreler. (Bir kodonun birden fazla anlamı olamaz).

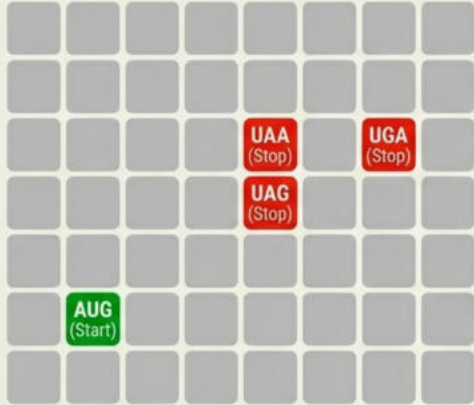
Kesintisizlik ve Örtüşmezlik

Kodonlar arasında boşluk yoktur (Virgülsüz), mRNA dizisi kesintisiz okunur ve kodonlar üst üste binmez.

! MUTASYON SİGORTASI:

Bir amino asidin birden fazla kodonla şifrelenebilmesi, canlıyı olası mutasyonlara karşı koruyan bir mekanizmadır.

Kritik Kodonlar: Başlatıcı ve Durdurucu Sinyaller

Genel: Toplam 64 çeşit kodon bulunur.
Bunların 61'i amino asit şifreler.

Başlatma (Start) Kodonu:

- **AUG**
- Metiyonin amino asidini şifreler.
- Tüm protein sentezleri bu kodonla başlar.

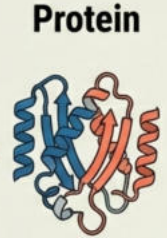
Durdurucu (Stop) Kodonlar:

- **UAA, UAG, UGA**
- Amino asit şifrelemez.
- Stop kodonlarına karşılık gelen tRNA molekülü bulunmaz.

! HESAPLAMA UYARISI:

Protein sentezi sırasında oluşan amino asit sayısı, stop kodonu hariç tutularak hesaplanır.
(Kodon Sayısı - 1 = Amino Asit Sayısı).

Santral Dogma ve Genetik Bilgi Akışı

1. Transkripsiyon:
DNA'daki genetik bilginin mRNA'ya aktarılması.

2. Translasyon:
mRNA'daki şifrenin ribozomda amino asit dizisine dönüştürülmesi.

- Genetik bilgi akışı tek yönlüdür.
- Replikasyon (DNA eşlenmesi) sadece hücre bölüneceği zaman gerçekleşir, protein sentezi için şart değildir.

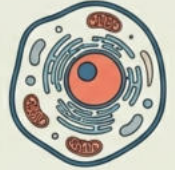
Hücre Tipine Göre Sentez Yerleri

Prokaryot Hücreler

- Çekirdek zarı yoktur.
- **Transkripsiyon:** Sitoplazmada.
- **Translasyon:** Sitoplazmada (Ribozomda).

Ökaryot Hücreler

- **Transkripsiyon:**
  - Çekirdek
  - Mitokondri matriksi
  - Kloroplast stroması
- **Translasyon:**
  - Sitoplazma (Serbest Ribozom)
  - ER üzerindeki ribozom
  - Mitokondri ve Kloroplast ribozomları

⚠ DİKKAT:

Ökaryotlarda sentezlenen mRNA, çekirdek porlarından geçerek sitoplazmaya çıkmak zorundadır. Prokaryotlarda böyle bir engel yoktur.

Protein Sentezinde Görev Alan Temel Yapılar

DNA:

Genetik bilginin kaynağı ve kalıbı.

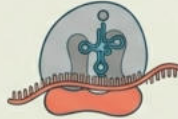
mRNA (Mesajcı RNA):

Bilgiyi çekirdekten ribozoma taşır.

tRNA (Taşıyıcı RNA):

Uygun amino asitleri ribozoma getirir.

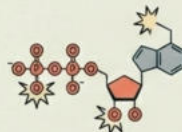
Ribozom:

Protein sentezinin (Translasyon) gerçekleştiği organel. (rRNA + Protein yapılıdır).

Enzimler:

RNA Polimeraz ve aminoaçil-tRNA sentetaz vb.

ATP:

Süreç boyunca harcanan enerji kaynağı.

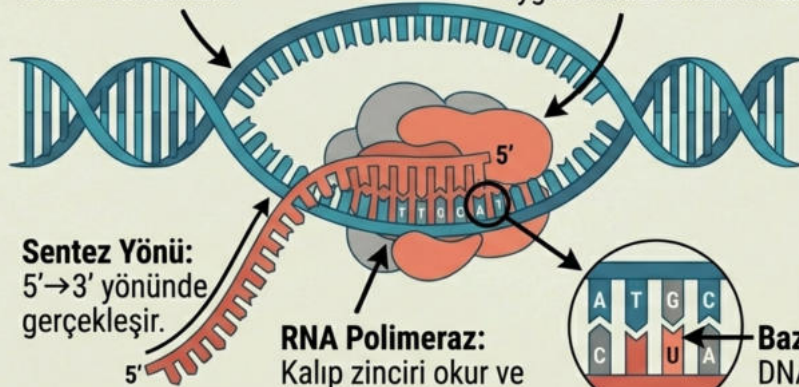
! HİPOTEZ:

"Bir Gen → Bir Polipeptit" hipotezi geçerlidir. Her polipeptit zinciri, DNA üzerindeki özgül bir gen bölgesi tarafından şifrelenir.

1. Evre: Transkripsiyon (Yazılma) Mekanizması

Kalıp Zincir: mRNA sentezine kalıplık eden DNA zinciri.

RNA Polimeraz: Kalıp zinciri okur ve uygun nükleotitleri dizer.

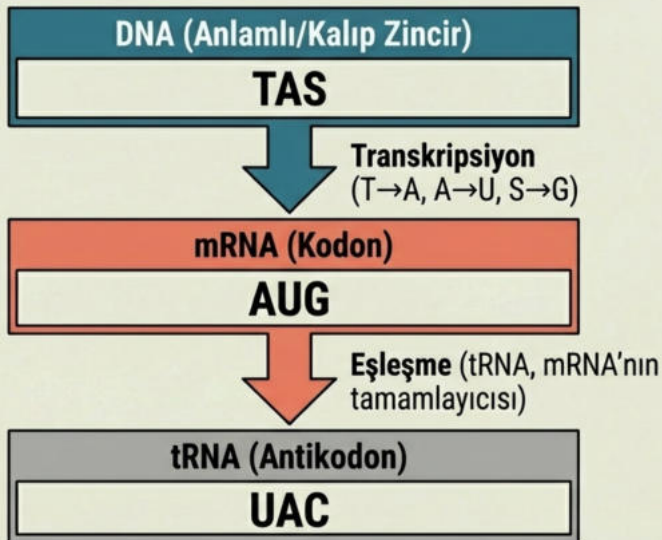
Sentez Yönü: 5'→3' yönünde gerçekleşir.

RNA Polimeraz: Kalıp zinciri okur ve nükleotitleri dizer.

Baz Eşleşmesi: DNA'daki A'nın karşısına mRNA'da **U** (Urasil) gelir

- DNA üzerindeki ilgili gen bölgesi geçici olarak açılır.
- Sentezlenen mRNA, DNA'dan ayrılır ve sitoplazmaya geçer.

Uygulama: Kod - Kodon - Antikodon Çevirisi

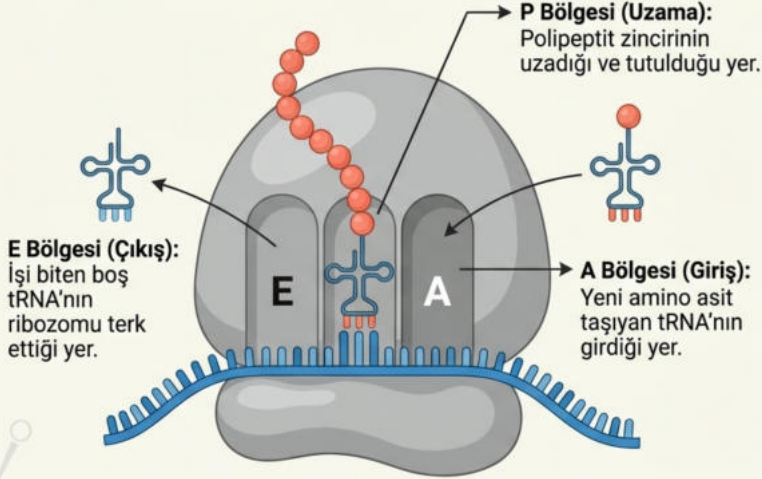

! HİPOTEZ:

PRATİK BİLGİ:

tRNA antikodonu, Timin (T) yerine Urasil (U) içermesi dışında, DNA'nın kalıp olmayan (tamamlayıcı) zinciri ile aynı dizilime sahiptir.

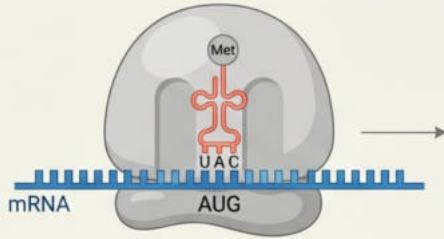
Ribozomun Yapısı ve Fonksiyonel Bölgeleri

- Ribozom, büyük ve küçük olmak üzere iki alt birimden oluşur.
- Sentez dışında bu birimler ayrıdır.
- **rRNA**, peptit bağlarının kurulmasında enzim (ribozim) gibi davranır.

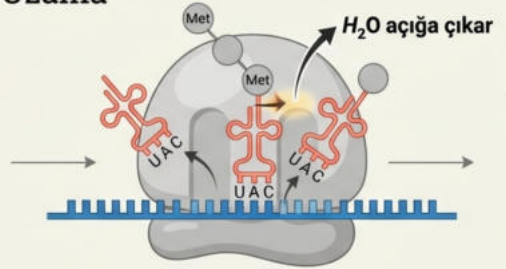
2. Evre: Translasyon (Başlama ve Uzama)

Başlama

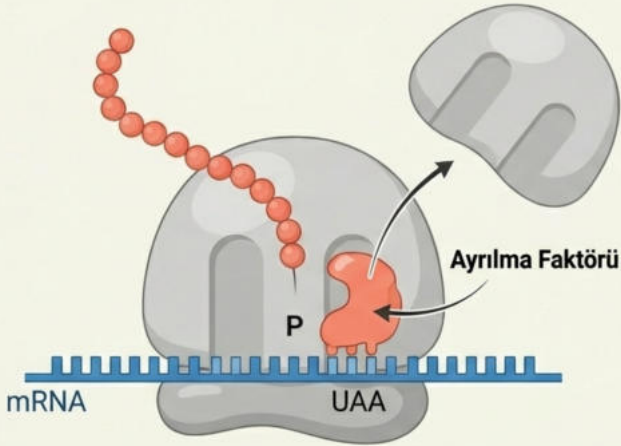
1. mRNA küçük alt birime bağlanır.
2. Başlatıcı tRNA (Met-AUG) P bölgesine yerleşir.
3. Büyük alt birim komplekse katılır.

Uzama

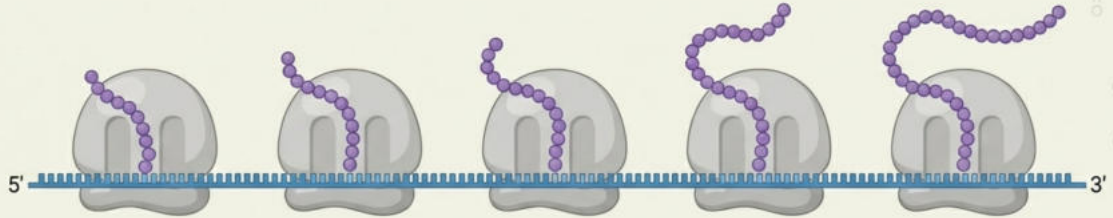
1. Sıradaki tRNA A bölgesine gelir.
2. Amino asitler arasında **Peptit Bağı** kurulur (**H₂O** açığa çıkar).
3. Ribozom kayar, A bölgesi boşalır.
  - Süreç boyunca ATP ve GTP harcanır.

2. Evre: Translasyon (Sonlanma)

- Ribozom, **UAA, UAG veya UGA (Stop Kodonları)** noktasına gelir.
- **Kritik:** Durdurucu kodonlara uygun bir tRNA yoktur.
- **Ayrılma Faktörü (Release Factor)** bağlanır.
- Polipeptit zinciri serbest kalır.
- Ribozom alt birimleri birbirinden ayrılır.

Verimlilik Mekanizması: Poliribozom (Polizom)

- **Tanım:** Bir mRNA molekülü üzerine birden fazla ribozomun bağlanmasıyla oluşan yapıdır.
- **Amaç:**
  - Aynı proteinden, kısa sürede çok sayıda üretmek.
  - Zaman ve enerji tasarrufu sağlamak.
- **Sonuç:**
  - Üretilen tüm proteinlerin amino **asit dizilişi** ve yapısı **birbirinin tamamen aynıdır** (Çünkü kalıp mRNA aynıdır).

Sayısal Bağıntılar ve Önemli Uyarılar

Formüller

- **Peptit Bağı Sayısı** = Su (H_2O) Sayısı = $(n - 1)$
(n : Amino asit sayısı)
- **Amino Asit Sayısı** = Kodon Sayısı - 1
(Stop kodonu çıkarılır)

Madde Dengesi

Tüketilenler:

- **Amino asit, ATP, Enzim** (enerji kullanımı).

Tüketilmeyenler (Tekrar Kullanılanlar):

- **mRNA, tRNA, Ribozom, Enzimler.**

SINAV TAKTİĞİ:

Soru kökünde "**Nükleotit sayısı**" mı yoksa "**Kodon sayısı**" mı verildiğine çok dikkat et. (1 Kodon = 3 Nükleotit).

Unutma: Transkripsiyonda da Translasyonda da **ATP harcanır.**